

Малюк став «Титаном»

Олександр МАЛІЄНКО

Післямова до матчу за титул чемпіона світу між Магнусом Карлсенем і Вішванатаном Анандом



Серед усіх видатних шахістів сучасності норвезький гросмейстер Магнус Карлсен має найлагідніше прізвище – Малюк. Звісно, його походження пов'язане з творчістю шведської письменниці Астрід Ліндгрєн, точніше – одним із головних героїв її дитячих книжок. Однак зі спортивним образом норвежця ця паралель немає нічого спільного – за всю історію шахів небагато знайдеться гравців, котрі так жорстоко й невблаганно розправлялися зі своїми суперниками. У такому самому дусі провів боротьбу Карлсен і в першому своєму матчі за світову корону.

Тигр із Мадраса

На відміну від свого суперника за матчем, індійський гросмейстер Вішванатан Ананд від початку шахової кар'єри має це грізне прізвище. Тигром його назвали за манеру гри, а Мадрас – місто, в якому народився і виріс Віші. Треба відразу уточнити, що справжнє його ім'я, отримане від народження – Ананд, але в Європі переплутали й помилку виправляти вже не стали.

У великі шахи Віші увійшов на кілька років пізніше, ніж його ровесник – лідер українських шахістів Василь Іванчук. Та це закономірно, адже тоді Індія не була шаховою державою, тож Ананд не мав потрібної ігрової практики й можливості займатися у висококваліфікованих тренерів. Тобто розраховувати міг лише на власні сили й талант.

А талант у нього дивовижний. Одеський гросмейстер Володимир Тукмаков згадував, як 1986 року він уперше виступив на турнірі в Індії. Наприкінці змагання, уже майже забезпечивши собі перше місце, мав зіграти білими з хлопчиною, в якого думав легко і швидко забрати очко. «Я справді звільнився дуже швидко – уже десь через дві години був переграний за всіма законами позиційної майстерності, причому Ананд (а це був, звичайно, він) витратив на партію не більш як півгодини», – із самоіронією зазначив Тукмаков.

Пізніше Віші називатимуть «найшвидшим гросмейстером у світі», бо він зазвичай витрачав на обмірковування ходів удвічі, а то й утричі менше часу, ніж суперники, та перемагав майже в усіх турнірах зі швидких шахів і блиска-

вичної гри, завоювавши у цих номінаціях світову першість і Кубок світу.

Переїхавши до Європи, ближче до шахових арен, Ананд здобув перші призи більш як у десяти супертурнірах, тобто змаганнях з участю провідних гросмейстерів світу. За цим показником він поступається лише Гаррі Каспарову. А в період з 1995 року, коли в Росії після п'ятирічної перерви відродили престижну нагороду «Оскар», яку вручають найкращому шахісту року за версією журналістів, Віші здобув найбільше визнання – він став володарем шести таких призів. Та основне досягнення індійського генія – перемоги в чемпіонатах світу.

Наприкінці минулого і на початку нинішнього століття практикувалося дві версії світової першості: за нокаут-системою розігрували титул «чемпіона світу ФІДЕ», а в матчах – «класичного чемпіона світу». Їх називали ілюмжиновською і каспаровською, оскільки президент ФІДЕ запровадив нову динамічну формулу змагання, а 13-й чемпіон світу ратував за збереження традиційного фіналу, тобто матчу. 1995 року в Нью-Йорку Каспаров зустрівся в матчі з Анандом і, переломивши на фініші хід боротьби, святкував перемогу.

А ось уже в першому світовому «нокауті», що відбувся 1998 року, Ананд заслужував на чемпіонство. Однак тоді було передбачено, що шахіст, який успішно подолає важкі раунди цієї гри з вибуванням, за кілька днів зустрінеться у фінальному матчі з тогочасним чемпіоном світу ФІДЕ Анатолієм Карповим. Досягши нічийного рахунку в шести основних

партіях, Ананд поступився на тайм-брейку (дві партії зі скороченим контролем часу). Пізніше президент ФІДЕ Кірсан Ілюмжинов у розмові зі мною визнає, що умови для учасників були нерівними: «Свіжий Карпов грав проти стомленого Ананда».

Що ж, Тигрові довелося готуватися до нової спроби «вплюювати» корону.

І 2000 року він знову зміг подолати всі сходинок нокаут-системи і здобув звання чемпіона світу ФІДЕ. Кілька років по тому ФІДЕ домоглася виняткового права на проведення світових чемпіонатів, що дало можливість об'єднати дві системи в одну. Це об'єднання зафіксував двоколовий турнір у Мехіко за участю восьми провідних гросмейстерів світу. Його переможець ставав єдиним чемпіоном світу.

Ананд виграв турнір у чемпіонському стилі – 4 виграти, 10 нічиїх, жодної поразки і відкрив у ціле очко від найближчих переслідувачів. Він уперше в історії став володарем корони у двох номінаціях. Але невдовзі з'явилася чергова модель розіграшу світової першості – було поновлено матчі за звання чемпіона світу. І суперником Віші в цьому поєдинку з 12-ти партій став росіянин Володимир Крамник – єдиний шахіст, якому вдалося свого часу виграти матч у Каспарова. До речі, зважаючи на це досягнення, фахівці у своїх прогнозах віддавали перевагу Крамнику. До того ж, якраз напередодні матчу Ананд дуже невдало зіграв на турнірі в іспанському Більбао – вперше у спортивній кар'єрі посів останнє місце. Чи можуть після такого фіаско бути реальними «наполеонівські» плани завоювання корони й у третій номінації?

Та після Ватерлоо... даруйте, Більбао, Ананд постав зовсім іншим бійцем у двобої із Крамником. Його перевага – і в підготовці, і в самостійній грі – була безза-

стережною. Він виграв три партії, програв одну, сім звів унічию і достроково, за тур до кінця змагання, утретє завоював корону. В наступні роки Ананд відстояв чемпіонський

титул у матчі з Веселином Топаловим, що відбувся на батьківщині претендента – у Софії, і в московському матчі проти Бориса Гельфанда.

Норвезький феномен

У шаховій біографії Магнуса Карлсена є дещо спільне з його індійським візаві – він теж зростав у країні, де шахи не користувалися популярністю. Тож і його успіхи передовсім залежали не від тренувань і підготовки, а від природного таланту. Та все-таки йому були доступнішими шляхи до провідних європейських шахових центрів, тож вундеркінд швидко набрався досвіду у професійних гравців, і вже в 13 років став одним із наймолодших гросмейстерів у шаховій історії. Невдовзі уже в нього можна було повчитися шахової майстерності. За кілька років Карлсен виграв низку гросмейстерських турнірів, зокрема, достроково переміг на турнірі у Форосі Іванчука та інших провідних українських шахістів.

У 19 років Магнус став наймолодшим шахістом, який очолює світовий рейтинг-лист ФІДЕ. Загалом, він установив кілька рейтингових рекордів. У його активі максимальний показник – 2872. А ще – найбільший відрив від другого місця в переліку – 74 пункти. Після завершення цьогорічного традиційного турніру в голландському місті Вейк-ан-Зее, де Карлсен з величезним відривом від переслідувачів здобув

перше місце, головний арбітр змагання Павел Вотруба емоційно резюмував: «Його перевага над колегами стає, я сказав би, навіть нездоровою, вони всі на Землі, а він – у космосі!».

Усі фахівці звертають увагу на стабільність гри Магнуса, який не робить майже жодного непродуманого імпульсивного ходу. Особливо майстерно він розігрує закінчення. В позиціях, де інші зазвичай нічого не знаходять, «він тільки починає грати». Російський гросмейстер Євген Барєєв дав йому таку характеристику: «Магнус Карлсен – це шахова машина для досягнення результату».

А результати ці справді феноменальні. Підраховано, що з останніх 18 турнірів він виграв 12. За останні чотири роки процент набраних очок – 63–67 відсотків, і при цьому середній рейтинг суперників перевищував 2750, тобто в основному це гравці з першої двадцятки рейтинг-листа. Досі ніхто не мав таких показників з такими супротивниками. Чотири роки поспіль (це теж уперше) Магнуса відзначено «Оскарком».

Напередодні матчу на першість світу Карлсен поновив співпрацю з Каспаровим. Можливо, це психологічний прийом, адже найуспішніше проти

Ананда грав саме Гаррі Кімович. Варто додати, що Магнус не має жодних проблем із фінансовим забезпеченням підготовки до гри. Він – обличчя норвезької фірми, яку називають світовим брендом молодіжного одягу, і, зокрема, сума контракту з ним на наступний рік, за даними преси, становить близько двох мільйонів доларів.

Проте Карлсен дуже обережно висловлювався щодо своїх шансів у матчі. В одному з інтерв'ю він сказав: «Я чекаю сурового випробування! Мій план – грати довгі і напружені партії, в яких кожному треба буде зробити багато сильних ходів. Мені здається, важливо не дати Ананду ні секунди передиху. Гадаю, якщо вдасться витримати цю лінію від початку до кінця, в мене мають бути непогані шанси на перемогу в матчі».

А чи достатньо такої тактики, адже Ананда тому й називають Тигром, бо він уміє терпляче очікувати в засідці, поки «жертва» зробить необачний крок? Проте навряд чи хто сумнівався в перемозі норвежця. Ще на початку року, під час проведення згаданого турніру в Голландії, хтось із коментаторів назвав Ананда Шерханом. Неважко здогадатися, кому відводилася роль Мауглі.

Витискав воду з каменя

Четверте за величиною місто Індії Ченнай, де в листопаді відбувався матч за шахову корону, до середини 90-х років минулого століття називалося Мадрас. Тобто це рідне місто Ананда. Спочатку Карлсен і його представники висловили невдоволення місцем гри. Це й зрозуміло, справа тут не тільки у факторі «чужого поля», а й у проблемі акліматизації – різні часові пояси і такі контрастні кліматичні умови. Скажімо, взимку в Ченнаї середня температура градусів на десять вища, ніж у столиці Норвегії Осло в літні місяці. Принагідно згадаємо, що публічно наша перша королева Анна Ушеніна ні словом не заперечила проти призначення матчу з китаячкою Хоу Іфань на «полі» суперниці, але то – інша ситуація... Згода Карлсена грати найважливіший у своєму житті поєдинок в Індії свідчить передовсім про його впевненість у своїх силах.

Перші дві партії відбулися зовсім не за тим сценарієм, що його окреслив раніше Магнус. Дві короткі нічії

дали змогу поберегти сили, а це вигідніше 44-річному Ананду, ніж його 22-річному опонентові. Та далі все пішло за планом: у наступних чотирьох партіях гра переходила в ендшпіль і затяжна боротьба велася до останнього шансу. Двічі, у п'ятій і шостій партіях, Віші не витримував тривалого тиску і припускався згубної помилки. Карлсен, за словами коментаторів, «продемонстрував своє вміння витискати воду з каменя».

Іще одну перемогу претендент здобув у 9-й партії. Граючи чорними, він викликав «вогонь на себе», але не втрачав контролю над ситуацією, і все вирішила чергова помилка Ананда, який невдало відреагував на контргру суперника. Тут Магнус довів, що йому до снаги не тільки прості позиції, а й тактичні ускладнення. По суті, було втрачено останній шанс на збереження титулу. Десята партія після тривалої боротьби завершилася внічию і Карлсен достроково завоював титул чемпіона світу.

Загалом, важко знайти аналог, коли претендент із такою перевагою (без жодної поразки) відбирав би титул у короля шахів. За схожим сценарієм відбувся хіба що матч 1921 року, коли Хосе Рауль Капабланка (його, до слова, називали «шаховим автоматом») переміг старшого на 20 років Еммануїла Ласкера. Після 14-ї партії (10 нічиїх і 4 перемоги Капабланки) Ласкер достроково припинив боротьбу.

Перемога Карлсена поновлює бажану ситуацію в шахах, коли чемпіон світу та найсильніший шахіст планети – одна й та сама особа. Феномен норвежця ще досліджуватимуть й описуватимуть, але вже нині важко не погодитися з тими, хто пророкує йому в майбутньому неофіційний титул «найсильнішого шахіста усіх часів і народів». Утім, і сьогодні він не обділений почеснями. Наприклад, журнал *Time* вніс його до переліку «100 найвпливовіших людей у світі» в категорії «Титани».